

A85/10

28 februari 1985

DE AFFAIRE POPIELUSZKO: IV

In dit vierde en laatste deel van een serie FOCUSSEN over de affaire POPIELUSZKO wordt aandacht geschonken aan de inmiddels begonnen zuiveringen binnen de gelederen van de Poolse veiligheidsdienst als gevolg van de moord op de populaire priester, waarbij vier officieren van de geheime politie waren betrokken. Het gaat daarbij blijkbaar niet alleen om mutaties binnen de top van het repressieapparaat, ressorterend onder het ministerie van Binnenlandse Zaken (MSW), maar ook om een doorlichting van de partijkaders binnen het MSW en wijzigingen in de administratieve structuur van de veiligheidsdienst.

DE AFFAIRE POPIELUSZKO: IV

Zuiveringen binnen de Poolse veiligheidsdienst

In oktober 1984 werd de regime-kritische kapelaan Jerzy POPIELUSZKO door drie officieren van de Poolse veiligheidsdienst, ressorterend onder het ministerie van Binnenlandse Zaken, ontvoerd en vermoord. De dood van de 37-jarige geestelijke was niet het eerste voorbeeld van hardhandig optreden van het Poolse veiligheidsapparaat tegen leden van de oppositie. Door de populariteit van de vermoorde priester en de onvoorziene ontsnapping van diens eveneens ontvoerde chauffeur Waldemar CHROSTOWSKI, die de hoogste kerkelijke instanties en de verboden vakbond Solidariteit inlichtte, waren de Poolse autoriteiten thans echter wel gedwongen om, in tegenstelling tot het verleden, een officieel onderzoek in te stellen, dat reeds in een vroegtijdig stadium leidde tot de arrestatie van de drie ontvoerders. Later vond ook de aanhouding plaats van hun directe chef Adam PIETRUSZKA, plaatsvervangend hoofd van het MSW/Departement IV, het operationeel veiligheidsapparaat, dat zich bezighoudt met de R.K. Kerk en de nationale minderheden in Polen. De vier arrestanten werden op 7 februari jl. veroordeeld tot lange gevangenisstraffen.* In de Westerse pers werd toen reeds gespeculeerd over zuiveringen binnen de gelederen van het MSW, die de omvangrijkste zouden zijn van de laatste dertig tot veertig jaar.

De huidige 'doorlichting' van de Poolse veiligheidsdienst vormt in feite de tweede fase van een proces dat begon met de benoeming van generaal Czeslaw KISZCZAK tot minister van Binnenlandse Zaken in juli 1981. Als intimus van premier en partijleider JARUZELSKI heeft hij sindsdien getracht civiele inlichtingen- en veiligheidsapparaat om te vormen van een autonome machtsfactor in de Poolse politiek tot een betrouwbaar en effectief instrument in handen van het regime, ter bestrijding van de binnenlandse oppositie. De reorganisatie ging gepaard met een sterke vergroting van de invloed van de militairen. Drie onderministers en tien hoofdafdelingsleiders binnen het MSW werden vervangen door functionarissen uit de militaire contra-spionage en veiligheidsdienst (WSW), waarvan ook KISZCZAK lange tijd deel uitmaakte. In een periode van twee jaar werden bijna 2500 ambtenaren van het ministerie vervangen wegens incompetentie, "gebrek aan discipline" of "illegale activiteiten".**

Tegenover de nieuwkomers op het ministerie, de zogenaamde 'militaire factie', vormde zich een groepering van 'hardliners', merendeels behorend tot de reactionaire vleugel van de Poolse communistische partij (PVAP). Deze orthodoxe 'politie-factie' was vooral sterk binnen de partijgroepen in het MSW. Zoals bekend

*Zie over het proces: FOCUS A85/07 d.d. 20 februari 1985 o.d.t. DE AFFAIRE POPIELUSZKO: III.

**Zie ook: FOCUS A84/065 d.d. 19 november 1984 o.d.t. DE AFFAIRE POPIELUSZKO: II

vormen zulke partijgroepen in alle staatsorganen van de communistische landen een eigen partij-hierarchie naast de formele structuur. Enkele MSW-partijgroepen hebben uit onvrede met het terughoudende beleid van de militaire top de afgelopen jaren op eigen gezag leden en sympathisanten van de ondergrondse vakcentrale Solidariteit geïntimideerd, ontvoerd, mishandeld en gedood met achterlating van visitekaartjes als "OAS" (Organisatie Anti-Solidariteit). In dit verband dient opgemerkt te worden dat de drie ontvoerders van POPIELUSZKO en hun directe chef PIETRUSZKA, allen tot dezelfde partijgroep binnen het MSW behoorden.

De heimelijke acties tegen oppositionele "elementen" werden waarschijnlijk oogluikend toegestaan door Miroslaw MILEWSKI, die na zijn aflossing als minister van Binnenlandse Zaken door KISZCZAK benoemd werd tot Politburolid, CC-secretaris voor Veiligheidsaangelegenheden en hoofd van de CC-commissie voor Openbare Orde en Veiligheid. In de beide laatstgenoemde functies oefent hij o.a. toezicht uit op de activiteiten van de partijgroepen in het MSW. MILEWSKI wordt door vele Westerse waarnemers gezien als de hoofdverantwoordelijke voor de moord op POPIELUSZKO. Als voorman van de 'havikken' in de partijtop zou hij zich fel verzet hebben tegen de normaliseringspolitiek van JARUZELSKI c.s., die in de zomer van 1984 vooral gestalte kreeg in een amnestieregeling voor vrijwel alle politieke gevangenen in Polen. Vanuit deze optiek zou de moord op POPIELUSZKO beschouwd moeten worden als een met medeweten van o.a. MILEWSKI ondernomen poging om een spontane uitbarsting van volkswoede te provoceren, die JARUZELSKI zou dwingen tot hardhandig optreden en tot bijstelling van zijn relatief liberale hervormingspolitiek. Het tijdstip van de ontvoering van de populaire priester zou dan ook geen toeval zijn geweest, namelijk vlak voor een plenum van het CC van de PVAP, waarop methodes tot versterking van het staatsgezag ter discussie stonden.

Vermoedelijk in tegenstelling tot de verwachtingen in de dogmatische kringen binnen de partijtop nam het Centraal Comité op 26 oktober echter juist geen scherpe repressiemaatregelen met het oog op de eventuele onrust als gevolg van het enkele dagen eerder bekend geworden nieuws van de ontvoering van POPIELUSZKO door leden van de veiligheidsdienst. In plaats daarvan gaf het Centraal Comité aan het Politburo de 'opdracht' om de partijcontrole op de activiteiten van de veiligheidsdienst te verbeteren en veranderingen te overwegen in de personeelsbezetting van het ministerie van Binnenlandse Zaken. Deze 'instructie' vormde feitelijk een belangrijke steun in de rug van JARUZELSKI, die het CC-plenum te baat nam om uitvoerig de ontvoering van POPIELUSZKO als "een daad van politiek banditisme" te veroordelen.

Na het uiteengaan van het Centraal Comité begon de Poolse partij- en regeringsleider meteen met , voorzitter van de Centrale Partij Controle Commissie, en , eerste secretaris van het PVAP-partijcomité in het ministerie van Binnenlandse Zaken, besprekingen te voeren over de "versterking van de ideologische eenheid en discipline" binnen de gelederen van het MSW. Het resultaat van dit overleg werd zichtbaar toen het Politburo op 6 november in een communiqué bekend maakte dat

JARUZELSKI voortaan persoonlijk de supervisie zou uitoefenen over de partijorganisatie binnen het ministerie van Binnenlandse Zaken. Daarbij werd niets medegedeeld over de positie van MILEWSKI, die samen met andere Politburoleden op dezelfde dag nog deelnam aan een manifestatie ter herdenking van de oktoberrevolutie in de USSR. Zijn afwezigheid tijdens de beraadslagingen met en toont evenwel aan dat hij toen reeds de facto buitenspel was gezet. Kennelijk om speculaties over mogelijke verdeeldheid binnen de partijtop tegen te gaan besteedden de Poolse media uitvoerig aandacht aan een zitting van de CC-commissie voor Openbare Orde en Veiligheid op 10 november, die nog door MILEWSKI werd geleid. Sindsdien is hij echter van het politieke toneel verdwenen. Dat hij althans formeel zijn partijfuncties heeft behouden lijkt te duiden op enige consideratie voor het Kremlin, dat altijd sympathiek heeft gestaan tegenover het verzet van MILEWSKI en andere dogmatici in de partijtop tegen de 'liberale' hervormingspolitiek van JARUZELSKI.

Na de bekendmaking van het Politburo werd door de Centrale Partij Controle Commissie van de PVAP een onderzoek ingesteld naar de partijactiviteiten in het MSW en de plaats die de partijgroepen van het ministerie zouden moeten innemen in de algemene structuur van de Poolse CP. Daarnaast werd door minister van Binnenlandse Zaken KISZCZAK een speciale commissie in het leven geroepen, die tot taak kreeg de "zwakke elementen" in het functioneren van het MSW te analyseren en op basis van haar bevindingen voorstellen te formuleren, die zouden moeten leiden tot het nemen van "preventieve maatregelen" en tot het doorvoeren van organisatorische wijzigingen.

Tijdens het achttiende CC-plenum, gehouden van 20 tot 22 december jl., deed het Politburo een aantal aanbevelingen die vrijwel geheel door het Centraal Comite werden overgenomen. De belangrijkste recommendaties waren (in gecompriëerde vorm):

- "Onverminderde uitvoering" van de controlerende taak over de partijgroepen in het MSW door het partijcomite in het ministerie.
- Versterking van de invloed op het partijcomite van het MSW in Warschau door het PVAP-comite van de Poolse hoofdstad.
- Versteving van de greep op de partijcomites in de regionale en lokale filialen en bijkantoren van het MSW door de voivodschapscomites van de PVAP (de provinciale partijcomites).
- Uitbreiding van de controlerende bevoegdheden van het Centraal Comite en de Sejm (het Poolse parlement) over het ministerie van Binnenlandse Zaken.

- Ideologische herscholing van de partijkaders in het MSW. Met deze voorstellen werd in feite het startsein gegeven voor een diepgaande herziening van de partijstructuur binnen het MSW, die uiteindelijk zou moeten leiden tot een scherper toezicht van de partijtop op het functioneren van het veiligheidsapparaat. Het doorvoeren van de daarmee gepaard gaande zuiveringen en de eventuele wijzigingen in de organisatorische samenstelling van de veiligheidsdienst werd opgedragen aan Andrzej GDULA, die nog tijdens het CC-plenum tot onderminister van Binnenlandse Zaken werd benoemd. De niet-militair GDULA was eerste secretaris van de PVAP in de voivodschap (provincie) Bielsko Biala en wordt door waarnemers beschouwd als een ideale compromisfiguur tussen de militairen en de militiefunctionarissen binnen het MSW.

Sinds GDULA zijn plaats naast de vijf andere onderministers van Binnenlandse Zaken heeft ingenomen, circuleren in diplomatieke kringen in Warschau geruchten over ingrijpende hervormingen in het Poolse veiligheidsapparaat. Volgens niet-verifieerbare berichten uit de Poolse hoofdstad had minister van Binnenlandse Zaken KISZCZAK in dit kader tweemaal een ontmoeting met oud-politburolid MOCZAR en oud-partijleider KANIA, die respectievelijk in de jaren zestig en de jaren zeventig als CC-secretaris voor Veiligheidsaangelegenheden belast zijn geweest met het politieke toezicht op de veiligheidsdienst.

In een poging om de speculaties over zuiveringen binnen de gelederen van het MSW in te dammen, ontkende regeringswoordvoerder URBAN tijdens zijn wekelijkse persconferentie van 22 januari dat er aanleiding was tot "een grootscheepse herstructurering" van de veiligheidsorganen. Drie weken later zag URBAN zich echter gedwongen toe te geven dat het MSW/Departement IV, waarvoor de ontvoerders van POPIELUSZKO werkzaam waren, is gesplitst in twee afdelingen, met elk een nieuwe directeur. Het voormalige hoofd van het departement generaal Zenon PLATEK, die sinds november 1984 wegens "gebrek aan toereikende supervisie" over zijn dienstonderdeel was geschorst, is volgens de regeringswoordvoerder definitief uit zijn leidinggevende functie verwijderd.

Uit de mededelingen van URBAN mag afgeleid worden dat de organisatorische wijzigingen zich waarschijnlijk niet zullen uitstrekken tot het MSW/Departement I, dat belast is met een offensieve inlichtingentaak in het buitenland. Of de aangekondigde veranderingen in de partijstructuur binnen het MSW zich zullen beperken tot de veiligheidsonderdelen van het civiele inlichtingen- en repressieapparaat is op dit moment nog onduidelijk. JARUZELSKI lijkt in ieder geval succes te boeken met het omsmeden van de geheime diensten tot een betrouwbare steunpilaar van de partij. In hoeverre hij zich ook heeft weten te ontdoen van de belangrijkste 'havikken' in de partijtop moet nog blijken. Het feit dat MILEWSKI, vermoedelijk onder druk van een argwanend Kremlin, nominaal nog altijd Politburolid en CC-secretaris is, mag kenmerkend genoemd worden voor de geringe speelruimte, waarin de premier en partijleider zich nog steeds bevindt.